

B. S. Shewale

Sh. No. 134
"VIRUS", Block No. 1, Plot No. 205 A
SHANTI PARK, Nira - Wadala (East) Road,
Mumbai - Wadala (East), Mumbai

Mobile : 9224431303

B S SHEWALE & ASSOCIATES
CHARTERED ACCOUNTANTS

Shiva E. Numb, Block No. 1, Plot No. 205 A
Dr. Annie Besant Road, Worli
Mumbai - 400 018

देवस्थान व्यवस्थापन समिती (प.म.), कोल्हापूर

देवस्थान फंड लेखापरिक्षण अहवाल

सन २००४-०५ ते २००६-०७

लेखादोष व सामान्य शेरे, सुचना

१) लेखादोष अहवाल सादर न होणे :

दोष : देवस्थान व्यवस्थापन समितीच्या स्थापनेपासून म्हणजे सन १९६९ पासूनच्या कालखंडाकरीता देवस्थान फंडाचे शासकीय लेखापरिक्षक म्हणून शासनाने आमची नियुक्ती केली असून त्या अन्वये आम्ही सन १९६९-७० ते २००३-०४ पर्यंतचे लेखापरिक्षण अहवाल शासनास व देवस्थान व्यवस्थापन समिती कार्यालयास सादर केलेले आहे. तथापि, या लेखापरिक्षण अहवालातील दोषांची पुर्तता करून समिती कार्यालयाने आजवर लेखादोष दुरुस्ती अहवाल शासनास अथवा आम्हा लेखापरिक्षकास सादर केलेले नाहीत. पूर्वीच्या काही वर्षातील दोषांची पुर्तता करण्यात आलेली आहे, असे सांगण्यात आले.

उपाय : समिती कार्यालयाने रितसर विहित पद्धतीने या अहवालापर्यंतचे लेखादोष दुरुस्त करून सन १९६९-७० ते २००६-०७ पर्यंतचे लेखादोष दुरुस्ती अहवाल शासनास व शासकीय लेखापरिक्षकांना सादर करावे.

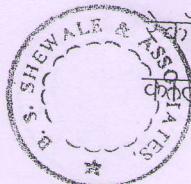
२) देवस्थानांच्या जमिनीचे अद्यावत रेकॉर्ड नसणे :

दोष : सध्या समिती कार्यालयाकडे जमिनीबाबत पायाभूत व अधिकृत अशी खालीलप्रमाणे दोन प्रकारची रेकार्ड आहेत.

अ) "रजिस्टर देवस्थानचे जमिनीचे, उत्पन्नाचे व खर्चाचे माहिती संबंधी"

हे रजिस्टर विविध देवालयाकडील जमिनीबाबत असून सदर रजिस्टरमधील कॉलम अतिशय योग्य पद्धतीचे आहेत. तथापि, हे

रेकॉर्ड सन १९६२ ते १९६५ च्या दरम्यानचे असावे. मात्र त्या पुढील कृप्तिमुखंडाकरीता सदर रजिस्टरमध्ये यथायोग्यरीत्या नोंदी केलेल्या

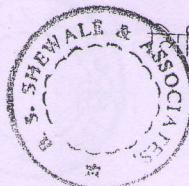

नाहीत. भूसंपादन व विक्री यांच्या नोंदी नाहीत. खंड वसूल व खंड बाकी यांच्या नोंदी नाहीत. त्यामुळे सदर रजिस्टर अद्यावत नाही.

- ब) दुसरे जमिनी इ. बाबतचे महत्वाचे रेकॉर्ड म्हणजे "देवस्थान संबंधीचे माहिती पत्रक" होय. सामान्यतः या रेकार्डला पिवळे पत्रक म्हणून संबोधले जाते. यामध्ये सहा फार्म व तीन अबस्ट्रॅक्ट आहेत. पहिले चार फॉर्म सरकार व्यवस्थेखालील जमिनी इ. बाबत असून पुढील दोन फॉर्म वहीवाटदारांच्या / देवालयाकडील जमिनीबदलचे आहेत. तीन अबस्ट्रॅक्ट ही एकत्रिकरणाकरीता दिलेली आहेत. हे सर्व फॉर्म व अबस्ट्रॅक्ट अत्यंत सुयोग्य पद्धतीचे आहेत. तथापि, हे रेकॉर्ड १९६० सालापूर्वीचे आहे.

१.. कोल्हापूर जिल्ह्यातील १२, सिंधूदुर्ग जिल्ह्यामधील ४, ठाणे जिल्ह्यातील १ व सांगली जिल्ह्यातील ४ तालुक्यांत देवस्थानांच्या अनेक जमीनी असून त्याबाबत अद्यावत माहिती देणारे रेकॉर्ड संस्थेने ठेवावे, असे आम्ही आमच्या पूर्वीच्या अहवालांत नमुद करूनही, दि. ३१/०३/२००७ पर्यंत याबाबत कोणतीही प्रगती झालेली नव्हती. कोटचावधी रुपये मुल्यांकन असणाऱ्या जमीनीची अद्यावत माहिती नसावी, ही गोष्ट देवस्थान समिती स्थापन करण्याच्या मुळ हेतुशी विसंगत आहे.

२.. सुदेवाने सन २००७-०८ मध्ये जमिनीचे अद्यावत रेकॉर्ड ठेवण्याचे काम चालू झाले आहे. सद्या गडहिंगलज तालुक्याचे रेकॉर्ड पूर्ण झाले असून त्यांमध्ये देवस्थान नांव, नोंदणी क्रमांक, सर्व नंबर, बदल झालेला गुट नंबर, क्षेत्र इत्यादी नोंदी केलेल्या आहेत. तसेच, भूसंपादीत जमीन, लावणी क्षेत्राच्या जमीनी यांचीही माहिती आहे. ७/१२ अद्यावत नसल्याने सद्या सर्व जमिनी जिराईत समजून नियमानुसार होणारा खंड सन २००० च्या पुढील प्रत्येक वर्षाकरीता पेन्सिलने लिहिलेला आहे. ७/१२ मध्ये बागाईत जमीन असल्यास त्याप्रमाणे खंड रकमेत बदल करता यावा, म्हणून पेन्सिलमध्ये अंक लिहिले आहे. थोडक्यात, हे रेकॉर्ड डिमांड कलेकशन रजिस्टर

म्हणूनही उपयोगी पडणार आहे. गडहिंगलज तालुक्याप्रमाणे कोल्हापूरातील ११ तालुके यांचे काम त्वरीत पूर्ण करावे.

३.. ठाणे जिल्ह्यात जमीनी कमी आहेत, त्यामुळे ते काम लवकर पुर्ण होऊं शकेल. मात्र, सिंधूदुर्गामध्ये अनेक लहान जमिनीचे तुकडे आहेत, तर सांगली जिल्ह्यातील जमीनींची आजवर समिती कार्यालयाकडे माहितीच उपलब्ध नाही. त्यामुळे या दोन जिल्ह्यामधील जमीनी रेकॉर्ड ठेवण्याचे काम आव्हानात्मक आहे.

उपाय : हे काम दि. ३१/०३/२००९ पूर्वी पुर्ण होईल व सन २००८-०९ च्या लेखापरिक्षणाकरीता हे सर्व अद्यावत रेकॉर्ड उपलब्ध होईल, याबाबत कार्यवाही करण्यात यावी.

३) अद्यावत ७/१२ उतारे नसणे :

दोष : विविध देवस्थानांच्या वेगवेगळ्या तालुक्यामध्ये जमिनी आहेत. समिती कार्यालयाकडे काही ७/१२ उतारे आहेत. तथापि, दरवर्ष अखेरची स्थिती दर्शविणारे प्रत्येक देवस्थानाच्या प्रत्येक जमिनीचे ७/१२ उतारे समिती कार्यालयाकडे उपलब्ध नाहीत. अद्यावत ७/१२ उतारे नसल्यामुळे जमिनीचे हक्क तसेच खंड इ. बाबत लेखापरिक्षकांना आवश्यक ती माहिती मिळत नाही व त्यामुळे त्यामध्ये काही लेखादोष असल्यास त्यांची पुर्तता करण्याबाबतचे शेरे लेखापरिक्षक देऊ शकत नाहीत.

उपाय : सर्व जमिनींचे अद्यावत ७/१२ उतारे मिळवावे.

४) अद्यातव पी.टी.आर. उतारे नसणे :

दोष : विविध स्थायिदानांचे पी.टी.आर. उतारे समिती कार्यालयाकडे आहेत. तथापि, भूसंपादन, जमिनी विक्री इ. कारणामुळे झालेले फेरफार लंक्षात घेऊन अद्यावत व सुधारित पी.टी.आर. उतारे समिती कार्यालयाकडे असणे अत्यंत आवश्यक आहे. कारण, धर्मादाय आयुक्त कार्यालयात प्रत्येक देवस्थानच्या जमिनीबाबत व अन्य बाबीबाबत कोणत्या नोंदी आहेत, याची कल्पना असल्याविना त्या नोंदीमध्ये काही चुका आहेत का किंवा त्या नोंदीमध्ये काही कमतरता आहेत का, याची खात्रजमा करता

येणार नाही. वास्तविक पहाता शासकीय लेखापरिक्षकांनी या सर्व पी.टी.आर. च्या नोंदी व समिती कार्यालयातील नोंदी यामध्ये समन्वय व सुसंगतपणा आहे का, याची पुर्ण शहानिशा करावयास हवी. अद्यावत पी.टी.आर. नोंदीच समिती कार्यालयात नसल्यामुळे शासकीय लेखापरिक्षकाकडून अपेक्षित असलेले काम सध्या होत नाही.

उपाय : समिती कार्यालयाने सर्व देवस्थानाचे अद्यावत पी.टी.आर. उतारे उपलब्ध करून घ्यावेत व शासकीय लेखापरिक्षकांना लेखापरिक्षणाकरीता सादर करावेत.

५) जमिन विक्री, भूसंपादन इ. बाबतचे चेंज रिपोर्ट सादर न करणे :

दोष : समिती स्थापनेपासून आजवर समिती कार्यालयाने जमिन विक्री, भूसंपादन इ. कारणामुळे जी जमिन समितीकडून वर्ग झाली त्या बाबतचे विहित नमुन्यात चेंज रिपोर्ट धर्मादाय उपायुक्त कार्यालयाकडे सादर केलेले नाहीत, त्यामुळे त्या बाबतच्या नोंदी पी.टी.आर. ला झालेल्या नाहीत. म्हणून धर्मादाय कार्यालयातील पी.टी.आर. उताऱ्यावर अद्यावत नोंदी नाहीत.

उपाय : विहित नमुन्यात चेंज रिपोर्ट सादर करून संबंधीत धर्मादाय कार्यालयाकडील पी.टी.आर. मधील नोंदी सुधारीत व अद्यावत करून घ्याव्यात.

६) सांगली जिल्हा जमिनीबाबत माहिती नसणे :

दोष : सांगली जिल्ह्यातील कोणत्या देवस्थानाची किती जमिन आहे, एवढीसुद्धा माहिती समितीकडे नाही. पी.टी.आर. उतारे, ७/१२ उतारे दफतरी नाहित. समिती स्थापन होऊन जवळपास ४० वर्षाचा कालखंड लोटला आहे व सांगली जिल्ह्यातील जमिनीची माहिती नाही, ही बाब सर्व संबंधीतांना माहिती आहे. आम्हीही आमच्या अहवालात या बाबतचे शेरे नमूद करत असतो. कोट्यावधी रुपयांची जमिन असूनही, तिच्या मालकीबाबतची कागदपत्रे समिती कार्यालयाने आजवर उपलब्ध करून घेतलेली नाही. आमच्या मते समिती कार्यालयाचे हे एक मोठे अपयश आहे. विविध स्थायीदानांची देखभाल व व्यवस्थापन यथायोग्यरित्या होत

नाही. म्हणून शासनाने व्यवस्थापन समिती स्थापन केली आहे. केवळ जमा खर्च ठेवणे वा बांधकाम सहभाग मंजुर करणे, अशा नित्य कामाकरीता समितीची स्थापना नसून ती विविध स्थायिदानांचे प्रश्न सोडविण्याकरीता आहे, याची नोंद घेऊन समिती कार्यालयाने काम करावयास हवे. चाळीस वर्षापूर्वी जी स्थिती होती तीच स्थिती आजही असेल व याबाबतीत कोणतीही प्रगती होत नसेल तर समिती स्थापने मागील शासनाचा मूळ हेतू साध्य झाला आहे, असे आम्हास वाटत नाही.

उपाय : पी.टी.आर. उतारे, ७/१२ उतारे त्वरीत गोळा करावे व प्रत्यक्ष भेटी देऊन तलाठ्याकडून माहिती गोळा करावी आणि समिती कार्यालयाकडे त्यांच्या अद्यावत नोंदी करण्यात यावा.

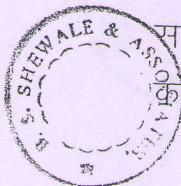
(७) जमिनबाब खात्याची विगतवारी न मिळणे :

दोष : खंड, रसद, वतनपट्टी तसेच, जमिन नुकसान भरपाई यांची रक्कम संबंधीत तलाठी पी.डी. अकाउंटवर भरतात. परंतु, या चार वेगवेगळ्या खात्याची विगतवारी समितीकडे उपलब्ध नसते. त्यामुळे कोणकोणत्या खात्याच्या व कोणकोणत्या जमिनीच्या या रकमा आहेत, याबाबत माहिती नसल्यामुळे आवश्यक त्या नोंदी करता येत नाही. यापैकी करवीर निवासिनी व केदारलिंग देवस्थाने तसेच, अन्य देवस्थाने यांची किती रक्कम आहे. याबाबत माहिती नसते.

उपाय : संबंधीत तलाठ्यांच्याकडून ही माहिती उपलब्ध होईल, अशी चलन पद्धती अंगिकारणे व प्रत्येक तलाठ्याकडून प्रत्येक जमिनीबाबतची माहिती मिळविणे व त्याप्रमाणे समिती कार्यालयाच्या रेकॉर्डमध्ये नोंदी करणे.

(८) कोल्हापूर जिल्हा खंड वसूली यथायोग्य न होणे :

दोष : कोल्हापूर जिल्हाधिकारी कार्यालयाकडे दरवर्षी खंड वसूलीकरीता समिती सेवा खर्च देत असते. खंड वसूलीचे काम कलेक्टर यांचेकडे पर्यायाने तलाठ्यांच्याकडे आहे. तथापि, तलाठ्यानी लावणीपत्रके भरलेली नाहीत, असे दिसते. त्यामुळे कोणाचा किती खंड वसूल झाला का नाही, ते समजू शकत नाही. किती वसूली व्हायची होती, किती झाली, कोणकोणत्या वर्षाचे किती येणे आहे. तसेच, पैसे शासनाकडे जमा

झालेत पण समितीकडे वर्ग नाहीत, अशा पद्धतीची माहिती समितीकडे नाही.

उपाय : शासन (खास करून जिल्हाधिकारी) यांचे कक्षेतील ही बाब आहे.

३) दुमालदार रसद वसूल न होणे :

दोष : करवीर निवासिनी देवस्थानास तीन गावे व केदारलिंग देवस्थानास तीन गावे दुमाला आहेत. त्यामुळे त्या सहा गावांची दुमाला रसद ज्या त्या वर्षी वसूल व्हावयास हवी. कुणी क्वचित प्रसंगी प्रत्यक्ष भरणा केला तर तो हिशेबात दिसतो. मात्र, तलाठ्याकडून दुमाला रसद वसूल झाली का व तिचा भरणा रितसरपणे पी.डी. अकाऊंटवर झाला का, याबाबत कोणतीही माहिती उपलब्ध नाही. सन १९९३ मध्ये पांचगावची सन १९८४ पर्यंतची रसद तलाठ्यानी पी.डी. अकाऊंटवर जमा केली होती, असे आमच्या निर्दर्शनास आले होते. त्यामुळे पांचगावची सन १९८५ पासूनची रसद व अन्य पाच गावांची सुरवाती पासूनच्या कालखंडाची दुमाला रसद किती वसूल व्हायची होती, त्यापैकी प्रत्यक्ष किती वसूल झाली व वसूल झाली असल्यास त्यापैकी किती प्रत्यक्ष भरणा झाला आणि तलाठ्याकडून (शासनाकडून) किती रसद येणे बाकी आहे, याचा तपशिल आमच्या लेखापरिक्षणास उपलब्ध असत नाही. याबाबतचे शेरे आम्ही आमच्या अहवालात नमुद करतो. मात्र, आजवर याबाबत कोणतीही प्रगती झालेली नाही. देवस्थानांना गावी दुमाला देण्यापाठीमागचा उद्देश त्या देवस्थानांना आर्थिक दृष्ट्या स्वयंपुर्ण करण्याचा होता, हे उघड सत्य आहे. मात्र, तीन तीन गावे दुमाला असूनही त्या गावामधून दुमाला रसदचे संपुर्ण उत्पन्न देवस्थानास प्रत्यक्षात मिळू नये, यामुळे देवस्थानास गावे दुमाला देण्यामागाचा मुळ उद्देश सफल होत नाही.

उपाय : रसदीची आरंभीची बाकी, वसूल प्राप्त रसद, चालू वर्षाची येणे रसद, प्रत्यक्ष वसूल रसद व वर्ष अखेरची येणे बाकी रसद, अशी विगतवारी देणारे वर्षवार दुमाला रसद रजिस्टर ठेवावे व वसुलीचे कडक उपाय

४१) भुईभाडे :

- दोष : १. भुईभाडे डिमांड कलेकशन रजिस्टर ठेवणेत आलेले नाही. सन २००७-०८ मध्ये तालुकावार भुईभाड्याबाबत रजिस्टर ठेवण्याचे काम चालू आहे. भुईभाडे रजिस्टर ठेवण्याबाबत प्रत्येक लेखापरिक्षण अहवालात आम्ही शेरे दिले असुनही, त्याची दि. ३१/०३/२००७ पर्यंत पुर्तता झालेली नाही. त्यामुळे नक्की वसुलप्राप्त रक्कम, वसुल रक्कम व येणे बाकी रक्कम यांचा ताळा आमच्या लेखापरिक्षणास उपलब्ध झाला नाही.
२. देवस्थानाचे भूईभाडे सामान्यतः प्रचलित दरापेक्षा कमी असल्याचे निर्दर्शनास येते. मुदत वाढ देताना पूर्वीच्या भूईभाड्यामध्ये वाढ करण्याचे जरी समिती सभेत ठरले असले तरी ही वाढ सुद्धा सरसकट न ठेवता प्रत्येक प्रकरणाचा स्वतंत्रपणे विचार करून भूईभाड्यामध्ये वाढ करावी व ती किमान २०% तरी असावी असा ठराव करणे अधिक संयुक्तिक वाटते.
३. भूईभाडे वसूलीची यंत्रणा अधिक कार्यक्षम असल्याची गरज आहे. भूईभाडे कमी असल्याने पत्रव्यवहार करणे किंवा कायदेशीर कारवाई करणे आर्थिक दृष्ट्या व्यवहार्य असत नाही, असे असले तरी सर्व येणे भूईभाडे वेळेत वसूल व्हावे याकरीता समिती कार्यालयाने सतर्क राहणे गरजेचे आहे.
४. समिती कार्यालयाने भूईभाड्यांबाबत तालूकानिहाय रजिस्टर ठेवलेले आहे. तथापि, ते रजिस्टर बरेचसे अपूर्ण असल्याचे व त्यात सर्व संबंधित तपशिलं यथायोग्य नोंद आहे किंवा कसे, याची खातरजमा करता येत नाही. उपलब्ध माहितीवरून येणे भाड्याची स्थिती दि. ३१/०३/२००४ व दि. ३१/०३/२००७ रोजी खालीलप्रमाणे होती.

<u>तालूका</u>	<u>भूईभाडे येणे</u>	<u>भूईभाडे येणे</u>
	<u>२००४</u>	<u>२००७</u>
करवीर	७६,९५६	१,४२,०९८
शाहूवाडी	२७,५९८	६८,२०९
हातकणगंले	११,८७९	३६,५७९

चंदगड	१,०००	१७,४००
भुदरगड	१६,५५२	३९,९३०
राधानगरी	१३,५०५	१३,९०९
कागल	१३,८५१	१,७९,४५४
पन्हाळा	५,६१०	४४,७३१
गडहिंगलंज	८,८८२	७७,०२४
गगन बावडा	७२६	--
आजरा	१,६४८	३,०२१
शिरोळ	--	३४,००९
वैभववाडी	--	४३८
एकूण	२,६५,७२७	६,५५,९५८

हे सर्व भूईभाडे त्वरीत वसूल करावे व मुदत संपलेल्या सर्व प्रकरणाच्चा बाबतीत मुदतवाढ देवून त्यांना नियमित करण्यापेक्षा सदरच्या जमिनी परत आपल्या ताब्यात घ्याव्यात व आवश्यकता असल्यास त्या इतर व्यक्तींना भूईभाड्याने घाव्यात.

५. करारपत्रे २ वर्षे ११ महिन्यासाठी केली जातात. कारण त्या कालावधीपेक्षां जादा कालावधीचे भूईभाडे पट्टे केले, तर त्यास धर्मादाय उपआयुक्त यांची संमती घ्यावीं लागते. त्यामुळे २ वर्षे ११ महिने मुदतीचे करार करण्याची प्रथाच पडली आहे.. मात्र, २ वर्षे ११ महिने मुदतीनंतर समितीने सदर जागेचा ताबा घेतला, असे उदाहरण आढळत नाही. त्यामुळे कागदोपत्री २ वर्षे ११ महिने असे असले, तरी एकदा जागा ताब्यांत मिळाल्यानंतर ती चिरंतर त्या भूईभाडेधारकाकडे राहते, अशी वस्तुस्थिती आहे. त्यामुळे प्रत्यक्षांत केवळ कायद्यांतून पळवाट म्हणूनच ३५ महिन्याचे करार केले जातात, असे निर्दशनास येते.
६. भूईभाडे हे अत्यंत अल्प असते. ठराव क्र. ६२२ दि. २७/०९/०५ अन्वये श्री जोतिलिंग सह दुध संस्था सरुड यांना विड्युल मंदीराची पडवीची जागा समितीने रु. ४,०००/- ची दुरुस्ती करून रु. ५५० वार्षिक भाड्याने देणेस कार्योत्तर मंजुरी दिली आहे. वास्तविक

पहाता समितीने रु. ४,०००/- चा खर्च करून, वार्षिक फक्त साडेपाचशे भाड्याने जागा देणे, हा आतबट्याचा व्यवहार होत आहे. काळ, दुरुस्तीची रक्कम भरून येण्यातच सुमारे ८ वर्षे लागतील.

७. भुईभाड्याने मिळालेली जागा वर्षानुवर्षे वापरली जात असल्याने जणु मालकी हक्क असल्याप्रमाणे त्या ठिकाणी बांधकामे केली जातात. २ वर्षे ११ महिन्याचा करार असताना त्या जागेवर कायमस्वरूपी बांधकामे करण्यास परवानगी देणे, हे तत्वतः चुकीचे आहे. ठराव क्र. ५४ दि. १९/०८/२००० अन्वये नंदकुमार पावसकर यांना दगडाचे बांधकाम करून सिमेंटचे रुफकाम करण्यास मान्यता दिली आहे. त्यामुळे करार अल्प मुदतीचा, मात्र बांधकाम कायम स्वरूपी, अशी परवानगी समितीने देणे चुकीचे आहे.
८. भुईभाडे वसुली प्रक्रिया खर्चिक असते, त्यामुळे वसुली करण्यात बरीच दिऱ्गाई होत असल्याचे दिसते.
९. करारपत्र मुदत संपल्यानंतर बराच कालावधी झाला तरी त्यांचे नुतनीकरण होत नाही, म्हणजे असे भुईभाडेधारक हे त्या कालावधीनंतर अनाधिकृतरित्या रहात असतात, अशा अनाधिकृत वापरदारांकडून जमीन परत ग्रहण करण्याएवजी त्यांना नियमित केले जाते. त्यामुळे समिती कार्यालयाचा वचक अशा अनाधिकृत भाडेकरुवर रहात नाही, असे दिसते.
१०. ठराव क्र. ५४१ दि. ०३/०७/२००४ अन्वये मौ. करंजे गट नं. ४०४ मध्ये अनाधिकृत बांधकामे करून घरे बांधली, त्यांना हाकलून लावण्याएवजी भाडे ठरवून नियमितीकरणास मंजूरी दिली.

उपाय : १. अनाधिकृत वापरदाराना नियमित करू नये.

२. कायमस्वरूपी बांधकामास परवानगी देऊ नये.
३. वार्षिक भाड्याचा फेरविचार व्हावा.
४. डिमांड कलेक्शन रजिस्टर ठेवावे.

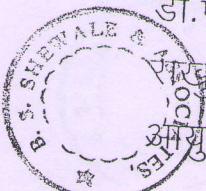

सन १९५७ च्या दरम्यान संबंधीत तलाठ्यानी मालकी हक्क रेषेखाली नावे घेतल्यामुळे ७/१२ ला कुळांच्या नोंदी झाल्या आहेत. म्हणून तलाठी म्हणजेच महसूल खात्याने याबाबत फेरफार करून योग्य त्या फेरफाराच्या नोंदी कराव्या. ही एकंदर मालमत्ता ३ हेक्टर ६७ आर इतकी असावी. एकंदर ४२ भोडेकरुकडे या मिळकती आहेत व त्या प्रत्येकाचे वेगवेगळे नकाशे समिती कार्यालयात आहेत. मात्र, या बाबतचा एकत्रित नकाशा नाही. भूमापन कार्यालय, पुणे यांच्याकडून जर एकत्रित नकाशा मिळाला तर तो घेण्यात यावा. जेणे करून ही संपुर्ण मालमत्ता एकत्रित अशी दिसेल व विविध कब्जेदारांचे हक्क प्रस्थापित करणारे डीमार्केशन करता येईल.

सदर मालमत्तेची आम्ही प्रत्यक्ष तपासणी केली असता, असे निर्दर्शनास येते की, ही मालमत्ता जरी शेती अशी कागदोपत्री दिसत असली तरी प्रत्यक्षात या मालमत्तेवर कब्जेदारांनी चांगली घरे बांधलेली आहेत. एवढेच नव्हे तर बच्याच कब्जेदारांनी त्या घरामध्ये भाडेकरुही ठेवलेले आहेत. अनेक बाबतीत मूळ कब्जेदारांचे वारस मुंबई अथवा अन्य ठिकाणी आहेत. सध्या ती मालमत्ता दुसऱ्याच्याच ताब्यात आहे, असे दिसुन येते. या घरांच्या आजुबाजुला बरीच रिकामी जागा आहे. तसेच, अनेक झाडेसुद्धा आहेत, अशारित्या लाखो रुपयांची बाजारमुल्य असणारी ही मालमत्ता सध्या उत्पन्नाच्या दृष्टीने मात्र देवस्थान समितीस आतबट्यात असल्याची दिसते. काही कब्जेदार रितसर खरेदी करून आपला मालकी हक्क प्रथापित करु इच्छितात, असे सांगण्यात आले. तरी याबाबत समिती कार्यालयाने पुढाकार घ्यावा व जमीन विक्रीतून मिळणारी रक्कम गुंतवणूक करून वाढीव उत्पन्न मिळवावे.

४) शासकीय उच्चस्तरीय पातळीवर धोरणात्मक निर्णयासाठी बैठकीची आवश्यकता :

दि. १४ मे १९६९ रोजी महाराष्ट्र शासनाने देवस्थान व्यवस्थापन समिती यांची स्थापना केली. नोटिफिकेशन क्र. १२४६७ दि. १४/०५/१९६९ मध्ये नोटीफाईड केलेल्या देवस्थानांचे व्यवस्थापन जरी समितीकडे वर्ग करण्यात आले, तरी डी.एम.सी.रुल्स अथवा अन्य अनुशंगीक बाबतीतही शासनाने थोडे हातचे अधिनंच निर्णय घेतल्याचे निर्दर्शनात येते. अर्थात प्रत्येक देवस्थान मा. धर्मादाय अधिशुक्त कार्यालयात स्वतंत्रपणे नोंदणीकृत असताना त्यांची नोंदणी रद्द करायची

नाही. मात्र त्याचे व्यवस्थापन तेवढे देवरथान व्यवस्थापन समितीकडे वर्ग करायचे अशा दुहेरी हेतूने शासनाने सावधगिरीचा पवित्रा घेऊन प्रायोगिक तत्वावर समितीची स्थापना केली असावी असे प्रकर्षाने जाणवते, असे असले तरी प्रत्यक्ष कामकाज करताना समितीस कोणत्या अडचणी येतात व समितीस अधिक कार्यक्षमतेने काम करण्यासाठी अन्य कोणत्या मार्गदर्शक तत्वांची गरज आहे, याचे परिक्षण काही विहित मुदतीत करण्याची गरज आहे. मात्र, अशा दृष्टीने डी.एम.सी.रुल मधील तरंतुदी आणि यांची प्रत्यक्ष अंमलबजावणी यांचे सखोल परिक्षण शासकीय पातळीवरून होण्याची प्रक्रिया अद्याप विशेष कार्यान्वित झालेली आहे, असे दिसत नाही. तरी न्याय व विधी खाते, मंत्रालय, महाराष्ट्र शासन व धर्मादाय आयुक्त यांची एक बैठक महसुल खाते मंत्रालय, महाराष्ट्र शासन यांच्या बरोबर व्हावी, असे आम्ही सुचवू इच्छितो.

देवरथान जमिनीमधून मर्यादित स्वरूपात उत्पन्न मिळावे या करीता सामान्यतः २ वर्षे ११ महिने कालावधीकरीता भुईभाड्याने करार केलेले असतात. अधिक मुदतीचे करार केले तर त्यास नियमाप्रमाणे संबंधीत सहाय्यक धर्मादाय आयुक्त कार्यालयातून मंजुरी घ्यावी लागेल म्हणून असे अल्पमुदतीचे करार केले जातात. २ वर्षे ११ महिन्यानंतर हा करार संपुष्टात आल्यावर संबंधीत भाडेकरुचा वस्तुतः कोणताही संबंध रहात नाही. तथापि, सदर अल्पमुदतीचा करार सामान्यतः मुदत वाढ देऊन त्याच भाडेकरुंशी पुढील २ वर्षे ११ महिने कालावधीकरीता करार केला जातो. समितीचे उत्पन्न वाढावे म्हणून असा फेर करार करताना भुई भाड्यामध्ये २०% वाढ करण्याबाबत समितीने निर्णय घेतलेला आहे. तथापि, एकदा अल्पमुदतीचा करार आपल्या नावाने झाल्यावर सदर मालमत्तेमध्ये आपला कुळ म्हणून हक्क प्राप्त झाला आहे, अशी चुकीची धारणा या प्रकारच्या पुनर्करारामुळे अल्पमुदत करारधारकांच्या मनात रुजत आहे. त्यामुळे अनेकदा मुदत संपली तरी हे भाडेकरु जागेचा ताबा सोडत नाहीत. अथवा, नवीन करार करत नाहीत व कायद्यातील तरंतुदीचा आधार घेऊन उलट देवरथान समितीसच उद्दाम व उर्मट भाषेत पत्रव्यवहार करतात. भुईभाड्याची रक्कम अल्प असते. २०% वाढीव भुईभाडेही तसेच अत्यल्प असते. त्यामुळे दोनचारशे रुपयाच्या एखाद्या भुई भाड्याच्या प्रकरणासाठी वैकलीलांचा सल्ला घेणे व कोर्टकचेरी ह्या बाबी समिती कार्यालयास आर्थिक दुष्कर्या शक्य होत नाहीत. तथापि, अशा बाबतीत जर कायदेशीर कारवाई

क्र. देव. वसि. ४४४१०१
देवस्थान व्यवस्थापन समिती,
पश्चिम महाराष्ट्र कार्यालय,
कोल्हापूर. ता. १५।५।०१...

प्रति,

मा.प्रधान सचिव व विधि परामर्शी
विधि व न्याय विभाग
मंत्रालय, मुंबई

विषय :- देवस्थापन व्यवस्थापन समिती, पश्चिम महाराष्ट्र कोल्हापूर
कार्यालयातील नोकर भरतीबाबत

महोदय,

दिनांक ४ मार्च, २००९ च्या पत्रान्वये समितीच्या आस्थापनेवरील मंजूर स्टाइंग पॅटर्न आपल्या
अवलोकनार्थ सादर केला होता. तसेच अनेक कर्मचारी निवृत्त झाल्यामुळे समितीच्या कार्यक्षमतेवर विपरीत
परिणाम होत आहे असे सादर करण्यात आले होते.

(क्ष) मा.श्री.एम.एन.गिलानी, प्रधान सचिव व विधि परामर्शी यांनी कोल्हापूर भेटीत निरक्षणाच्या वेळी समितीने
भक्ताना अधिक सुविधा पुरविण्यासाठी व समितीच्या कार्यक्षमतेत वाढ होण्यासाठी आवश्यक कर्मचा-याची
तात्काळ नियुक्ती करून शासनास मान्यतेसाठी प्रस्ताव सादर करावा असे आदेश दिले होते. त्या अनुषंगाने
शासनाने समिती नियुक्ती केल्यानंतर सदर समितीने कार्यक्षमता व भक्तांना सुविधा पुरविणे अधिक सुकर व्हावे
यासाठी एकूण अठरा कर्मचा-यांची नियुक्ती केली.

कर्मचा-यांची नियुक्ती करताना शासनाची पुर्वपरवानगी आवश्यक आहे परंतु मा.प्रधान सचिव व विधि
परामर्शी यांनी आदेशीत केल्यानुसारच योग्य उमेदवाराची नियुक्ती करण्यात आली आहे.

तसेच विनंती पूर्वक सादर करण्यात येते की, सदर कर्मचा-यांचे वेतन व भत्ते हे देवस्थानाच्या व्यवस्थापन
फंडातून अदा करण्यात येतात. याकरीता शासनाकडून कोणतेही अनुदान प्राप्त होत नाही म्हणजेच एकत्रित
निधीतून सदर वेतन व भत्ते देण्यात येत असल्याने समितीचे कर्मचारी हे शासकीय कर्मचारी ठरत नाही.

समिती स्वायत्त असून सदर समितीने त्याच्या अधिकार कक्षेत योग्य कर्मचा-यांची आवश्यकते नुसार
भरती करण्याचा निर्णय समितीने घेतला आहे. तसेच समितीचे कार्यक्षेत्र चार जिल्ह्यात विखुरलेले आहे,
समितीकडे साधारण पंचवीस हजार एकर जमिन व तीन हजार एकशे सदृष्ट देवस्थानाची देखभालीची जबाबदारी
आहे.

समितीने नियुक्त केलेली नोकर भरती कोणतेही गैरव्यवहार करण्यात आलेले नाहीत व समितीने या
कर्मचा-यांची मुलाखती घेवून योग्य उमेदवाराची निवड केलेली आहे. समितीने त्याच्या आस्थापनेवरील
कर्मचा-यांची आवश्यकतेनुसार नेमणूक केली असल्याने सदर नेमणूक विधि ग्राह्य आहे. शासनास पुढ्हा विनंती
करण्यात येते की सदर नेमणूकीस मान्यता मिळावी.

“ही नियुक्ती व्याविधिमुद्रा आविकार अधिनियम २००५
अन्वये उपलब्ध करून देण्यात आलेली आहे.”

आपला विश्वासू,

Devi Vasai

देवस्थान व्यवस्थापन समिती,
पश्चिम महाराष्ट्र, कोल्हापूर.

जन्म नाविनी विकारी
कार्यालय/शास्त्र- , निजी व न्याय विभाग
मंत्रालय, मुंबई ४०२०३२.

विधी व न्याय विभाग

पश्चिम महाराष्ट्र देवस्थान समिती, कोल्हापूर हे महाराष्ट्रातील एक प्रमुख देवस्थान असून या देवस्थानाच्या मालकीची एकूण २३ हजार एकर जागा व अन्य मौल्यवान जडजवाहिरे अशी मालमत्ता आहे. देवस्थानाच्या मालमत्तेसंबंधी अनेक प्रकरणे कोर्टात प्रलंबित आहेत. संस्थांचा एकूण व्याप बघता सचिव निवडताना त्या अधिकान्याविषयी काळजीपूर्वक निर्णय घेणे आवश्यक आहे. देवस्थानाचा एकूण व्याप बघता माझ्या मते, देवस्थानाचा सचिव नियुक्त करताना तो अधिकारी उप निल्हाधिकारी किंवा त्या वरील दर्जाचा असावा. तसेच या पदावर नियुक्ती करताना या अधिका-याचा मागील पाच वर्षाचा गोपनीय अहवाल व ज्या अधिका-याकडे त्याने काम केले आहे त्या अधिका-याकडून त्याच्या एकूण सेवाविषयक व कामकाजाविषयक मुल्यमापन करणारा अहवाल मागविणे आवश्यक आहे. माझ्या मते, सचिव, पश्चिम महाराष्ट्र देवस्थान समिती, कोल्हापूर या पदासाठी जे अर्जदार इच्छुक आहेत, त्यांना उपरोक्त नमूद केलेल्या परिस्थितीत नेमणूक देणे योग्य होणार नाही.

उचित आदेशार्थ सादर.

विजय लालचिलिया

(विजय ल.आचलिया)

प्रधान सचिव व वि.प.

११.०६.१०

मा.मंत्री (विधी)

“ही माहिती गर्दिलोका अधिकारी दिलेली आहे.”
अन्यथे उपलब्ध प्रवर्तन नियम अलेली आहे.”

जन माहिती अभियान
कायांसन/राष्ट्रीय
मंत्रालय, नुसंदेश ४०० ०३२.

General order as directed
by Hon'ble Minister

D. No. 16
With kind regards
18/6/2010

१५८१४५८८८
महिन्द्रनाथ कांडळी निम्न
राज्याकार मासिक
पृष्ठ १७ दिनी वर्तील
मार्ग वापर करावा
मुख्यमंत्री
मांगा नवोरामिंचे
निर्दरो आहेत
विधी व न्याय विभाग

7/ceo/

क्रं.देव.वशि.डा. /२०१३
देवस्थान व्यवस्थापन समिती
पश्चिम महाराष्ट्र कोल्हापूर
दि. ७०/१०/२०१३

प्रति,
अॅड.वीरेंद्र इचलकरंजीकर
३०५ बिर्या हाउस पेरीन नरीमन
स्ट्रीट फोर्ट मुंबई -४०० ००१

विषय- माहिती अधिकार अधिनियम २००५ अन्यथे माहिती मिळणेबाबत

संदर्भ- १. आपला दिनांक १८-७-२०१३ चा अर्ज
२. या कार्यालयाकडील क्रं.देव.वशि.१८९०/२०१३ दि.१३/८/२०१३

वरील विषयाकामी संदर्भातील मागणी अर्जानुसार आपणास खालीलप्रमाणे माहिती देणेत येत आहे.

अ.नं	मुददा	उत्तर
१.	पश्चिम महाराष्ट्र देवस्थान समितीच्या नियंजणात /ताब्यात असलेल्या विविध धार्मिक स्थळांची यादी	देवस्थान व्यवस्थापन समितीच्या नियंजणाखाली असलेल्या देवस्थानाची यादी आपणास दि. २२-८-२०१३ इा रोजी देणेत आली आहे.
२.	पश्चिम महाराष्ट्र समितीच्या नियंजणात/ताब्यात एकूण किती जमीन आहे. याची आपल्या अभिलेखातील उपलब्ध माहिती हवी आहे. (उदा. नोंदवहीची प्रत)	देवस्थान समितीच्या मालकीचे एकूण जमिनीचे क्षेत्र ६७७७ हेक्टर १९ आर इतके आहे. यापैकी पन्हाळा व गडहिंगलज तालुक्यातील गावनिहाय जमिनीची यादी सोबत आहे.
३.	सदर जमिनीपैकी काही जमिन खाणकामासाठी देण्यात आली होती काय? असल्यास कोणती जमिन आणि कोणाला व काय दराने याची माहिती हवी आहे.	१. मौ.उदगिरी ता.शाहुवाडी जि.कोल्हापूर येथील श्री काळम्हादेवी देवस्थान जमिन गट नं. १९३ व १९४ जमिनीमधील बॉक्साईट उत्खनन करणेस व भूपष्ठाचा संभाव्य नुकसान भरपाईची रक्कम २५४५१-०० जमा करणेच अटीवर मा.जिल्हाधिकारीसो कोल्हापूर यांचेकडील दि. ४-९-२००१ चे आदेशाने श्री.प्रकाश आनंदराव गवंडी रा.कोल्हापूर यांना देणेत आली आहे. २. मौ.कासार्ड ता.शाहुवाडी येथील श्री.धोपेश्वर देव.जमिन गट नं. २४६, २४८, २५१, २५२, २५३, २५४, २५५, २५७, २५८, २५९ या जमिनीमधील बॉक्साईट उत्खनन करणेस क्रं.देव.वशि.जा.१२/२००५ दि. २८-१-२००५ चे आदेशाने मे.ए.व्ही.माईन्स कोल्हापूर यांना परवानगी देणेत आली आहे. याकामी दर ठरविणेत आलेचा दिसून येत नाही. ३. मौ.कासार्ड ता.शाहुवाडी येथील श्री.धोपेश्वर देव.जमिन गट नं. २४७, २५६, २६१, २६२, २४९, २६५, २६६, २७६, २७७, २७५, २८१, २७८, २८४, २८५, २९३, २९४, २९५ या जमिनीमधील बॉक्साईट उत्खनन करणेस क्रं.देव.वशि.डा.३३६३/२००८ दि.१५/१२/२००८ चे आदेशाने पदमावती मायनिंग कंपनी कोल्हापूर यांना मुदतवाढ देणेत आली आहे. याकामी दर ठरविणेत आलेचा दिसून येत नाही.

शासकीय माहिती अधिकारी,
देवस्थान व्यवस्थापन समिती,
पश्चिम महाराष्ट्र कोल्हापूर

महाराष्ट्र शासन

क्रमांक-२०९/प्र.क्र.५६/का.सोळा,
विधि व न्याय विभाग,
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२,
दिनांक:- ३० सप्टेंबर, २०१४.

प्रति,

उपसचिव (महसूल),
महसूल व वन विभाग,
मंत्रालय, मुंबई - ४०० ०३२.

विषय:- देवस्थान व्यवस्थापन समिती, पश्चिम महाराष्ट्र,
कोल्हापूर यांच्या जमीनीबाबत.

महोदय,

देवस्थान व्यवस्थापन समिती, पश्चिम महाराष्ट्र, कोल्हापूर या समितीकडे कोल्हापूर, सांगली, सिंधुदुर्ग इत्यादी जिल्ह्यातील ३०६७ मंदिरे व्यवस्थापनासाठी सूपूर्द करण्यात आली आहेत.
२ समितीच्या अखत्यारीमध्ये मोठ्या प्रमाणावर जमिनी असून त्याकी हासूर, ता. शिरोळ (गट नं. १११, क्षेत्र ०.३३ आर, आकार रु. ३/-), कोथळी, ता. हातकणंगले (गट नं. २५, क्षेत्र ०.६१ व गट नं. २६, क्षेत्र ४.०१ आर) व मोजे खोची, ता. हातकणंगले (गट नं. १११०६, क्षेत्र ३.१७ आर) येथील जमिनीबाबत शर्तभंग झाल्याने सदर जमिनी सरकार कब्जात घेण्याबाबत देवस्थान व्यवस्थापन समितीने तहसिलदार, शिरोळ यांना कळविले होते. मात्र याबाबत कार्यवाही झाली नसल्याचे दिसते. सबब, प्रस्तुत प्रकरणी शर्तभंग झाल्याने जमिन शासन जमा करण्याबाबत संबंधितांना आवश्यक निर्देश देण्यात यावे, ही विनंती.

३०/११/२०१४
Askmh/1e

आपला,
Qmml
(ल. वि. सावंत)
कार्यासन अधिकारी, विधि व न्याय विभाग

प्रतिलिपी उचित कार्यवाहीसाठी सचिव, देवस्थान व्यवस्थापन समिती, कोल्हापूर यांचेकडे रवाना.